AYLA DEMİROĞLU KİTABI

Hazırlayan:
Doç. Dr. Âdem Ceyhan

İstanbul 2006

ISBN : 978-975-6642-60-7

Dizgi : Kutupyıldızı
Baskı : Turuncu Matbaası
Cilt : Turuncu Matbaası

KUTUPYILDIZI
YAYINLARI
Cemal Nadir Sok. No : 6-8
Kat : 1 D : 1 Cağaloğlu / İST
Tel: 0 212 513 88 52 - 520 36 39
e-mail: kutupyildiziyayinevi@hotmail.com

DEVLETŞAH

(دولتشاه)

Devletşâh b. Bahtişâh-ı Semerkandî
(ö. 900 / 1494 - 95 [?])
İran şairleri hakkındaki
tezkiresiyle meşhur olan
Türk asıllı müellif.

Doğum tarihi belli olmamakla birlikte tezkiresini yazmaya başladığı sıralarda elli yaşlarında olduğuna ve eserini uzun yıllar süren bir çalışma sonunda 892'de (1487) tamamladığına bakılarak onun 830-840 (1427-1437) yılları arasında doğmuş olduğu tahmin edilebilir. Timurlular'dan Sâhruh Mirza'nın nedimlerinden Emîr Alâüddevle-i İsferâyînî'nin oğludur. Bâbür'ün maiyetinde bir emîr olan büyük kardeşi Radıyûddin Ali ise aynı zamanda Türkçe ve Farsça şiir yazan bir şairdi. Ailesi, babasının nisbesine bakılırsa İsferâyîn'den Semerkant'a gelip yerleşmiş olmalıdır. Semerkandî nisbesi ise bu şehirde doğmuş olduğunu göstermektedir.

Şiirlerinde Alâî mahlasını kullanan Devletsah'ın o dönem Timurlu beyzadeleri gibi iyi bir öğrenim gördüğü tezkiresinden anlaşılmaktadır. Devletşah öğrenimini tamamladıktan sonra Timurlu prenslerin sarayına girdi ve ömrünün büyük bir kısmını burada geçirdi. Kendisinin ve ailesinin sarayla yakın ilişkisi dolayısıyla ona emîr unvanı verildi. Sununda babasından kalan araziyi işletmek üzere çiftçiliğe başladı. Onun saraydan ayrılışına, sonraları devlet erkânı tarafından kendisine iyi davranılmamasının yol açtığı anlaşılmaktadır. Yıllarca Timur ailesine hizmet ettiği hâlde sonunda emirlikten çiftçiliğe düşüşünden ve maliye memurlarının zulümlerinden şikâyet etmesi, bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir *(Tezkiretü'ş-şu'arâ'*; s. 80, 179, 371, 433, 437). Ancak saraydaki görevinden ayrılmasına babalarını öldüren şehzadelerin, şehzadelerini öldüren babaların davranışlarının sebep olduğu kadar dalkavuk ve iki yüzlü âlim ve şeyhlere karşı duyduğu tiksintinin de rolü

olmuştur. Soylu bir aileye mensup olması sebebiyle devlet hizmetine tayin edilen kişilerin yönetici sınıftan değil de çiftçi ve esnaf arasından seçilmesine karşı içinde uyanan tepki sonucu kendisini çiftçiliğe vermiş olması da mümkündür. Devlet yönetimiyle ilgili bu görüşünü kuvvetle savunmasına ve yanlış bir iş yaptığına inandığı Bâbür'ü ağır biçimde eleştirmesine rağmen eski görevini tekrar elde etmek ümidiyle aynı davranışta bulunan Hüseyin Baykara ve Alı Şir Nevâî'yi övmüştür. Devletşah, tekrar devlet hizmetine girme yolundaki bu isteği gerçekleşmeden 896'da (1490-91) veya 900'de (1494-95) vefat etti.

Devletşah'a asıl büyük ününü sağlayan *Tezkiretü'ş-şu'arâ'* adlı eseridir. Bu tezkire, Ebû Tâhir-i Hâtûnî'nin günümüze ulaşmayan *Menâḳıbü'ş-şu'arâ'* adlı eseriyle Nizâmî-i Arûzî'nin bir tür tezkire niteliği taşıyan *Çehâr Maḳāle*'si ve Avfî'nin *Lübâbü'l-elbâb* adlı tezkiresinden sonra gelmektedir. 892'de (1487) tamamlanan ve Ali Şîr Nevâî'ye ithaf edilen eser İran şairleri hakkında kaleme alınan genel nitelikte bir tezkiredir. Müellif bu kitabını yazarken aynı nitelikteki eserlerin yanı sıra ilmî ve edebî eserlerden de faydalanmıştır.

Tezkiretü'ş-şu'arâ' bir mukaddime, yedi bölüm (tabaka) ve bir hâtimeden ibarettir. Mukaddimede şiir sanatı ve meşhur on Arap şairi hakkında bilgi verilir. Bundan sonraki yedi bölümde ise 143 İran şairinin biyografileri yer alır ve şiirlerinden örnekler nakledilir. Hâtimede yedi çağdaş şair ile başta Hüseyin Baykara olmak üzere Herat sarayının ilen gelenleri anlatılır. Devletşah'ın bu eseri, çok defa ele aldığı şairleri himaye edenler hakkında bilgi vermesi dolayısıyla tarihî bakımdan da önem taşır. Bu konuda faydalandığı kaynaklardaki yanlış bilgileri de nakletmekle birlikte eser döneminin sosyal tarihi açısından önemlidir. Ayrıca şairler hakkında bugün elde bulunmayan eserlerdeki bilgileri de nakletmiş olması, tezkirenin değerini bir kat daha arttırmaktadır. Devletşah'ın bu eseri, daha sonra yazılan Türkçe, Çağatayca ve Farsça tezkireleri tertip ve muhteva bakımından etkilemiştir.

Türkiye kütüphanelerinde nüshâlarına rastlanmayan tezkirenin dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır. (bk. Storey. I/2, s. 785-786). İlk olarak Bombay'da (1305/ 1887) daha sonra E. G. Browne tarafından London-Leiden'de (1901) yayımlanan eserin ilk beş bölümünü S. M. Zamin Ali Hindistan'da (Allahâbâd 1921), son zamanlarda tamamını Muhammed Abbâsî (Tahran 1337) ve Munammed Ramazânî (Tahran 1366) neşretmişlerdır. Ayrıca eserin çeşitli konularla ilgili parçaları, birçok Avrupalı bilgin tarafından yayımlanmıştır (bk. Storey, i/2, s. 786-787). İlk üç bölümü P. B. Wachla tarafından İngilizce'ye (Bombay 1909), birçok parçası J. von Hammer-Purgstall tarafından *Geschichte der schönen Redekünste Persiens, mit einer Blüthenlese aus zweihundert persischen Dichtern* (Viyana 1818) adlı eseri içinde Almanca'ya, ayrıca muhtelif şairlerle ilgili parçaları da başta Latince olmak üzere Rusça, Fransızca ve yine Almanca'ya çevrilmiştir. (bk. Storey, I/2, s. 787-788). *Tezkiretü'ş-şu'ara'* özetlenmiş olarak Hoca Süleyman Fehîm Efendi tarafından 1223'te (1808) *Sefînetü'ş-şuarâ* adıyla Türkçe'ye

çevrilmiştir. (İstanbul 1259). Eseri daha sonra Necati Lugal de Türkçe'ye tercüme etmiştir. (*Tezkire-i Devletşah*, Ankara 1963; *Devletşah Tezkiresi*, İstanbul 1977).

BİBLİYOGRAFYA

Devletşah Tezkiresi, (trc. Necati Lugal), İsttanbul 1977, Browne'un önsözü, I, 7-15; Ali Şîr Nevâî, *Letâyifnâme*, (trc. Fahrî-yi Herâtî, nşr. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1323 hş., s. 108 vd.; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 387-388; Browne, *LHP*, III, 436-437; a. mlf., "The Sources of Dawlatshah", *JRAS* (1899), s. 37-45; Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 784-789; Ahmed Gulçîn-i Meânî, *Târîḫ-i Teẕkirehâ-yi Fârsî*, Tahran 1348, I, 264-266; Bahâr, *Sebkşinâsî yâ Târîḫ-i Tetavvur-i Neṡr-i Fârsî*, Tahran 1350, III, 185-191; Hânbâbâ, *Fihrist*, I, 1246; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 531-534; M. Fuad Köprülü, "Devletşah", *İA*, III, 560-562; Felix Tauer, "Doulatshah", *DOL*, III, 45; Cl. Huart-H. Massé, "Dawlat-shāh", *EI*^{2} (İng.), II, 179.

(*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, IX, 244-45).